

بررسی تطبیقی طرح، نقش و رنگ ساری های پارسی و بومی ایالات گجرات و ماهاراشترا هند (قرن های ۱۹ و ۲۰ میلادی)

زینب عسگری فروشانی^۱، زهرا فنائی* و سید علی مجابی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، واحد نجف

آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران، z.asgary92@gmail.com

۲- استادیار گروه هنر، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی،

نجف آباد، ایران، z_fanaei@iaun.ac.ir و sa_mojabi@iaun.ac.ir

چکیده

پوشاک زنان هندوستان همواره نقش کلیدی در نمایاندن هویت فرهنگی زنان هندی داشته است. پارسیان مهاجران ایرانی تبار بودند که ابتدا در ایالت گجرات و سپس در ایالت مهاراشترا سکنی گزیدند و پوشش خود را طبق پوشش مردم بومی تغییر دادند. ساری رایج و مرسوم بین زنان بومی گجرات، "پاتولا" و بین زنان بومی مهاراشترا "پتانی" می باشد. هدف از این پژوهش بررسی اشتراکات و تفاوت های متمایز کننده ساری های پارسی از دو ساری بومی می باشد. این پژوهش به شیوه ی توصیفی-تحلیلی به بررسی نقاط اشتراک و افتراق در طرح، نقش و رنگ ساری های پارسی، پاتولا و پتانی با استناد بر منابع کتابخانه ای و نمونه های موجود در موزه ها پرداخته است.

کلید واژگان: ساری های پارسی، ساری های بومی، گجرات، مهاراشترا، هند

Comparative study of layouts, motifs & colour of Parsi and native sarees of Gujarat and Maharashtra (19th & 20th century)

Zeinab Asgary Foroushani¹, Zahra Fanaei* and Ali Mojabi²

1-Post graduate student, Department of Art Research ,Faculty Of Art, Architecture And Urban Planning, Islamic Azad University Of Najafabad, Isfahan, Iran, z.asgary92@gmail.com

2-Assistant Professor, Department of Art, Faculty Of Art, Architecture And Urban Planning, Islamic Azad University Of Najafabad, Isfahan, Iran, z_fanaei@iaun.ac.ir & sa_mojabi@iaun.ac.ir

Abstract

Indian women's clothes always played a key role in representing their cultural identity. Parsis were Persian immigrants that firstly resided at Gujarat and later at Maharashtra, India and adopted the native garments. Patola saree amongst Gujarati native women and Paithani saree amongst natives of Maharashtra are widely used. Parsi sarees in comparison with those two types of sarees has unique features. In this study, based on library resources and museum samples, the differences and similarities has been identified with descriptive analytical method.

Keywords: Parsi sarees, native sarees, Gujarat, Maharashtra, India

۱- مقدمه

ساری یکی از رایج ترین پوشش های زنان هندی، بنگلادشی و سری لانکایی می باشد. ساری یک تکه پارچه به هم دوخته نشده با تزئینات حیرت آور بر روی سطح آن می باشد که معمولاً به ۴.۵ تا ۵.۵ متر می رسند که با الگویی مشخص بسته می شوند. نحوه ی بستن و پوشیدن آن در شمال و جنوب هند متفاوت است. ساری ها در نوع پارچه، نقش و رنگ بسیار متنوع می باشند. [۱] هر منطقه سبک، نقوش و موتیف ها مختص به خود را دارد. [۲] پارسیان هند پناهجویان زرتشتی ایرانی تباری بودند که در سال ۹۳۶ میلادی به سنجان در غرب گجرات مهاجرت کردند. [۳] ساری های پارسی معروف به گارای پارسی بر طبق اسناد اولیه احتمالاً برش های ۵ متری از پارچه های گلدوزی شده در بازار چینی ها در قرن نوزدهم میلادی بوده است. [۴] ساری پتانی در ایالت ماهاراشترا از جنس حریر می باشند که در رنگ های زیبا، نقوش پیچیده و با زحمت زیاد تولید می شود. [۲] در بین زنان اهل گجرات ساری از جنس حریر به نام پاتولا که به روش ایکات تولید می شوند رایج است. [۵] سوال: چه وجوه اشتراک و افتراقی بین نقش و طرح ساری های پارسی و بومی ایالات ماهاراشترا و گجرات وجود دارد؟ فرضیه: ساری های پارسی در مقایسه با ساری های بومی دو ایالت ماهاراشترا و گجرات از نظر محتوا و شکل ظاهری دارای وجوه افتراق بیشتری می باشند.

۲- روش تحقیق

در این بررسی تصاویری از ساری های متعلق به قرون ۱۹ و ۲۰ ام میلادی در موزه های بمبئی، دهلی نو، بنگلور از هند، موزه ملی استرالیا و ایندیاناپولیس آمریکا یافت شد که از بین آنها، ۶ نمونه ساری پاتولا، ۵ نمونه ساری پتانی و ۳ ساری پارسی انتخاب گردید و مورد مطالعه قرار گرفت. دو نمونه دیگر از ساری های پارسی از منابع کتابخانه ای اتخاذ شد. در این تحقیق به شیوه ی توصیفی-تحلیلی نقوش، رنگ و ساختار هندسی ساری ها طبقه بندی و تحلیل شده است.

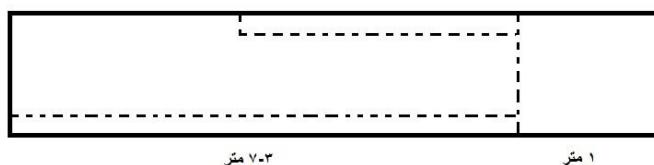
۳- انواع ساری های هندی

ساری ها از پارچه های گوناگون و نقوش مختلفی تولید می شوند که بعضاً دست ساز می باشند (مانند ساری بناراسی و جامدانی). از معروف ترین ساری های هندی می توان به ساری های بناراس، کانجیواران، باندج، چاندری، چیکان، هاکوبا، بلوچاری، پاتولا، پولکاری و پارسی اشاره نمود. [۱] هنر منسوجات و گلدوزی در هر منطقه هند بازتابی از محل جغرافیایی، آب و هوا، سنت منطقه می باشد که از یکدیگر متمایز هستند. [۶] طول ساری از ۴.۵ الی ۸.۵ متر متفاوت است که با تا کردن و گره زدن آن می توان ساری را به لباسی مناسب کار یا جشن تبدیل کرد. انتهای ساری که در زیر لایه ها قرار می گیرد، ساده بافته شده و حاشیه های دو طرف ساری و حدود یک متر انتهای دیگر آن مزین می شود. این انتهای مزین شده پالو نام دارد [۱] پاتولا به دلیل داشتن رنگ، طرح های زیبا و نحوه ی تولید آن یکی از فاخرترین و گرانبها ترین ساری های گجرات می باشد. [۵] برای ساری پتانی از طاقه های حریر با رنگ های براقی چون سبز زمردین، قرمز یاقوتی و زرد مورد استفاده قرار می گرفت اما با این حال رنگ آبی تیره ترجیح داده می شد. بخش پالو این ساری ها دارای یک نوار پهن زر دوزی شده بود. امروزه بر روی پهنای پالو با نقوش لوتوس و طاووس تزئین می کنند. [۷] ساری های پارسی بر اساس پراکندگی نقوش گلدوزی شده به سه دسته کلی تقسیم می شوند که عبارتند از، گرونوگاره: هر

چهارکناره ی ساری گلدوزی شده است؛ گریپالو نوگارو: بخش انتهایی (پالو) و دو کناره ساری گلدوزی شده است و آکھو گارو: گلدوزی بر روی تمام سطح ساری وجود دارد. [۴] به تصویر ۴ رجوع شود.

۴- ساختار هندسی ساری های هندی

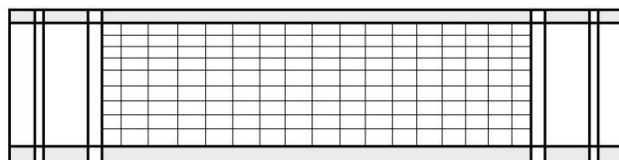
به طور کلی ساری ها دارای ساختار مستطیلی شکل (تصویر ۱) می باشند که ابعاد آنها و فرم های به کار رفته در طول آنها بسته به نوع ساری متفاوت است.

تصویر ۱- حدود ۱ متر انتهایی ساری بخش پالو است که نقوش و الگو های به کار رفته در آن می تواند در کناره های ساری ادامه یابد [منبع: نگارنده]

۴-۱- ساختار هندسی ساری پاتولا در گجرات

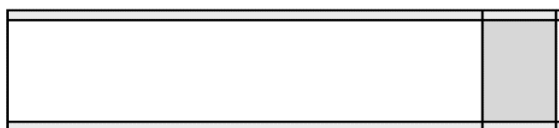
طرح پالو در دو انتهای این دسته از ساری ها به شکل قرینه تکرار شده است. (تصویر ۲) در پهنای آنها ساختارهای مشبک یا الگوهای الماسی و یا دایره ای شکل دیده می شود که معمولا موتیف ها را در بستر این الگوها به وجود می آورند.

تصویر ۲- ساختار هندسی ساری پاتولا [منبع: نگارنده]

۴-۲- ساختار هندسی ساری پتانی در ماھاراشترا

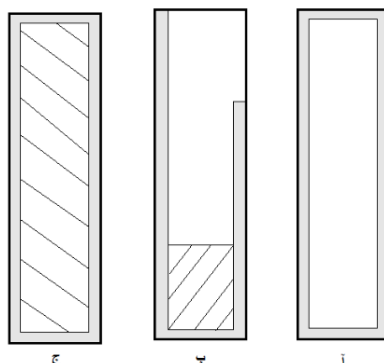
در ساری های پتانی یک نوار پهن در قسمت پالو زردوزی می شود (تصویر ۳) که معمولا موتیف های اصلی و نقوش مد نظر را بر روی این نوار طلایی رنگ اعمال می کنند. حاشیه ها و کناره های ساری با نوار های باریک و پهن طلایی مزین می شود.

تصویر ۳- ساختار هندسی ساری پتانی [منبع: نگارنده]

۳-۴- ساختار هندسی ساری های پارسی

نقوش در ساری های پارسی در چهارچوب سه نوع ساختار هندسی دیده می شوند. یا تنها حاشیه های ساری منقوش است یا علاوه بر حاشیه ها بخش پالو یا کل پهنای پارچه را در بر گرفته است.

تصویر ۴- به ترتیب از راست به چپ، کرنوگارو(آ)، کرپالو نوگارو(ب) و آکھو گارو(ج) [منبع:نگارنده]

لازم به ذکر است که گاه برای کاهش هزینه ها، بخش هایی از ساری های پارسی که معمولاً هنگام پوشیدن در لایه های زیرین پنهان می شود فاقد گلدوزی است و طبق ساختار اصلی نمی باشند. به همین جهت ممکن است نوار های حاشیه های ساری کامل نباشند (مانند نمونه "ب" در تصویر ۴).

۵- بررسی نقش در ساری های پارسی، پاتولا و پتانی

نقش ها و موتیف های ساری ها بیشتر بر اساس آیین، محیط و باور های دینی مورد استفاده قرار می گیرد. جدول ۱ نقوش رایج در ساری های پاتولا، پتانی و پارسی را نشان می دهد.

جدول ۱- نقش در ساری های پتانی، پاتولا و پارسی [منبع:نگارنده]

نوع ساری	نقش های گیاهی و طبیعی	نقش های جانوری	نقش های هندسی	نقش های اشیا	نقوش انسانی
ساری پاتولا	گل، بوته گل، سبد گل، درخت رودراکشا	فیل، طوطی، طاووس، بلبل	الگوهای هشت چنگکی "چابدی بات" و شش چنگکی، نقوش هندسی جواهر مانند، سواستیکا	رودراکشا	-
ساری پتانی	گل، لوتوس، برگ	طاووس، طوطی،	نقوش هندسی زاویه دار، بته جقه	-	-
ساری پارسی	گل کاملیا، لوتوس، نیلوفر، سرخس، شاخه های درخت، سرو، رود آب	طاووس، لک لک، سیمرغ، بلبل، ماهی، هدهد	-	نرده بان، قایق، پل، آلاچیق، بادبزن	زن و مرد چینی

۶- بررسی رنگ در ساری های پاتولا، پتانی و پارسی

رنگ های مورد استفاده در ساری های را در جدول ۲ می توان مشاهده نمود.

جدول ۲-رنگ های رایج در ساری های پاتولا،پتانی و پارسی [منبع:نگارنده]

رنگ	نوع ساری
قرمز، زرد، سبز، آبی نیلی، قهوه ای، کرمی، زرد، مشکی، نارنجی، سفید	ساری پاتولا
سبز، قرمز، زرد، طلایی، آبی نفتی، بنفش، نارنجی، صورتی	ساری پتانی
آبی نفتی، بنفش شاهنشاهی، قرمز، سفید	ساری پارسی

۷-نتایج و بحث

در ساری های پاتولا نقوش به طور گسترده در ساختارهای هندسی مشخص در بافت پارچه ایجاد شده است در حالی که در ساری های پتانی نقش معمولا در بخش پالو دیده می شود و در ساری های پارسی بر اساس نوع آن، نقوش بر روی پارچه گلدوزی شده است. نقوش هندسی در ساری های پارسی دیده نمی شود. همچنین موتیف های پارسی و یا آدمک های چینی در ساری های پاتولا و پتانی یافت نمی شود. تنوع رنگ در ساری های پاتولا و پتانی در بافت پارچه ولی در ساری های پارسی در نقش و گلدوزی ها مشهود می باشد. ساختار هندسی هر سه دسته ساری از یک دیگر متفاوت است ولی به طور کلی هر کدام به طور مجزا الگوها و طرح های منحصر به فردی را دارا می باشند.

۸-مراجع

- [1] Kaikobad, N.K. , Sultana, F. , Huq Daizy, A. & Hasan Khan, Md. M. , Saree The Most Draping Attire Of Indian Sub Continental Women:A Critical Study, Journal Of Humanities And Social Science, Volume 19, Issue 12, 18-24, 2014.
- [2]Bhatia,R. &Desai, D. ,Sustaining The Traditional Paithani Saree Weaving Of Maharashtra, India. International Conference in Innovative Trends In In Multidisciplinary Academic Research, Istanbul, Turkey, 2014.
- [3]Nosch, M. L.; Feng, Z. & Varadarajan, L. , Global Textile Encounters, Ancient Textiles Series, Vol 20, United Kingdom, Oxbow Books, 2014.
- [4] Jehangir Patel, S. , Cultural Intermediaries in a Colonial City; The Parsis Of Bombay C.1860-1921, United Kingdom, University Of Oxford, 2015.
- [5] <https://artsearch.nga.gov.au/details.cfm?IRN:72962> (Accessed date: Nov, 2019)
- [6]Veenu, Katara, C. , Bala Sharma, R. , Symbolic Motifs in Traditional Indian Textiles And Embroideries, International Journal Of Research In Economics And Social Sciences, Volume 6, Issue 3, 311-321, 2016.
- [7] Kendra, S. , Traditional Indian Textiles-XII, New Delhi, CBSE, 2014.